

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIEHEN KANSLIA
RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMANS KANSLI
OFFICE OF THE PARLIAMENTARY OMBUDSMAN OF FINLAND

YK:n vammaissopimus (CRPD) ja sen valinnainen pöytäkirja

Juha-Pekka Konttinen
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri

2.5.2017 Helsinki

Suomen vammaispolitiikan taustoja

- Kehitysvammalaki 1977
- Kansainvälisen vammaisten vuoden 1981 Suomen komitean mietintö
- Vammaispalvelulaki 1987 (lakimuutokset 2008)
- Valtioneuvoston selonteko Suomen vammaispolitiikasta 2006
- Vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015
- YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (2006, Suomessa voimaan 2016)

- **Lähestymistapa keskittyy perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen (perustuslaki 22 §)**
  1. Vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen
  2. Vammaisten henkilöiden oikeus osallisuuteen
  3. Vammaisten henkilöiden oikeus tarpeellisiin palveluihin

YK:n vammaissopimuksen taustaa

- Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948), KP-sopimus (1966), TSS-sopimus (1966) ja muut YK:n ihmisoikeussopimukset
- Kehitysvammaisten oikeuksien julistus (1971) ja vammaisten oikeuksien julistus (1975)
- Kansainvälinen vammaisten vuosi 1981 ja vammaisia koskeva yleismaailmallinen toimintaohjelma (1982)
- YK:n vammaisten vuosikymmen 1983 - 1992 ja vammaisten henkilöiden mahdollisuuksien yhdenvertaistamista koskevat yleisohjeet (1993)

CRPD-aikajana

- 19.12.2001 Ad Hoc –komitea aloitti toimintansa
- 13.12.2006 YK:n yleiskokous hyväksyi yleissopimuksen
- 30.3.2007 Suomi allekirjoitti sopimuksen ja valinnaisen ptk:n
- 3.5.2008 Kansainvälinen voimaantulo
- 23.12.2010 EU ratifioi yleissopimuksen / 22.1.2011 tuli voimaan
- 15.5.2011 - 31.12.2013 UM:n ratifiointityöryhmä
- 5.12.2014 Hallituksen esitys eduskunnalle HE 284/2014
- 3.5.2015 Eduskunta hyväksyi yleissopimuksen ja valinnaisen ptk:n
- 11.5.2016 Suomi ratifioi yleissopimuksen ja valinnaisen ptk:n
- 10.6.2016 Yleissopimus ja valinnainen ptk tuli voimaan Suomessa

CRPD-tilannekatsaus 21.4.2017

- Allekirjoitukset:
  - *173 yleissopimus*
  - *92 valinnainen pöytäkirja*
- Ratifioinnit:
  - *160 yleissopimus*
  - *92 valinnainen pöytäkirja*
- Lisätietoa yleissopimuksesta ja sen valvonnasta:
  - https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oi keus/LATI/Sivut/vammaisten-oikeuksien-yleissopimuksen-ratifiointi.aspx
  - <https://www.un.org/development/desa/disabilities/>
  - <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx>

YK:n vammaissopimuksen merkitys

- Sitova ja velvoittava sopimus
- Paradigman muutos (objektista subjektiksi)
- Laaja-alainen syrjinnän kieltö ja vammaisasioiden valtavirtaistaminen ja vastuu eri hallinnonaloille
- Tietoisuuden lisääminen → suunnannäyttäjä
- Kansainvälinen ja kansallinen seuranta- ja valvontajärjestelmä

YK:n vammaissopimuksen tarkoitus (1 artikla)

- Tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista.
  - *Vammaiset ihmiset samalle viivalle muiden kanssa (tosiasiallinen yhdenvertaisuus)*

Vammaisuuden käsite CRPD:ssä

- Vammaisuus on kehittyvä käsite
  - Ei perinteistä vammaisuuden määritelmää
  - Kysymys on yksilön ja ympäristön välisestä suhteesta
  - n. 15 % maailman väestöstä on jollain tavalla vammaisia henkilöitä (World Report on Disability 2011)
- Vammaissopimuksen 1 artiklan mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaissopimuksen periaatteet (3 art.)

- Synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden kunnioittaminen;
- Syrjimättömyys (yhdenvertaisuus);
- Täysmääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan;
- Erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten monimuotoisuutta ja ihmiskuntaa;
- Mahdollisuuksien yhdenvertaisuus;
- Esteettömyys ja saavutettavuus;
- Miesten ja naisten välinen tasa-arvo;
- Vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja identiteetin kunnioittaminen

Vammaissopimuksen sisältö 1.

- Valtioilla on yleinen velvoite varmistaa kaikkien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien täysimääräinen toteutuminen kaikille vammaisille henkilöille sekä edistää sitä ilman minkäänlaista syrjintää vammaisuuden perusteella mm. lainsäädännöllisin ja hallinnollisin toimenpitein, edistämällä koulutusta jne. (4 artikla)
  - *Vammaisten henkilöiden osallistaminen!*
- Läpileikkaavat artiklat (1-9)
  - Kohtuulliset mukautukset (2 ja 5 artikla)
  - Vammaiset naiset ja lapset (6 ja 7 artikla)
  - Tietoisuuden lisääminen (8 artikla)
  - Esteettömyys ja saavutettavuus (9 artikla)

Vammaissopimuksen sisältö 2.

- Tarkempia määräyksiä kansallisesta täytäntöönpanosta (10-31 artikla):
  - *oikeustoimikelpoisuus (12 artikla);*
  - *vapaus ja turvallisuus sekä ruumiillinen koskemattomuus (14-17 artikla);*
  - *itsenäinen elämä (19 artikla);*
  - *koulutus (24 artikla);*
  - *terveys (25 artikla) ja kuntoutus (26 artikla);*
  - *työ ja työllisyys (27 artikla)*
  - *Riittävä elintaso ja sosiaaliturva (28 artikla)*
  - *Osallistuminen poliittiseen ja julkiseen elämään (29 artikla)*
  - *Osallistuminen kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun (30 artikla)*
- Tilastot ja tiedonkeruu (31 artikla)
- Kansainvälinen yhteistyö (32 artikla);
- Yleissopimuksen kansallinen seuranta ja täytäntöönpano (33 artikla);
- Vammaisten henkilöiden komitea ja määräaikaisraportointi (34 -36 artikla).

Vammaissopimuksen ratifiointi

Ennen ratifiointia tehtyjä lainsäädäntömuutoksia:

- 18 artikla (liikkumisen ja kansalaisuuden vapaus) ja 19 artikla (itsenäinen eläminen ja osallisuus yhteisössä); kotikunnan vaihto-oikeus ja oikeus hakea sosiaalipalveluja toisesta kunnasta
  - *Kotikuntalain ja sosiaalihuoltolain muutokset voimaan 1.1.2011*
- 5 artikla (tasa-arvo ja yhdenvertaisuus); Kohtuulliset mukautukset vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi
  - *Yhdenvertaisuuslaki (muutokset voimaan 1.1.2015)*
- 14 artikla (henkilön vapaus ja turvallisuus); pakon käyttäminen erityishuollossa oleviin henkilöihin
  - *kehitysvammalaki (muutokset voimaan 10.6.2016)*

YK:n vammaissopimuksen kansallinen täytäntöönpano ja seuranta

1. Yhteystaho (Focal point artikla 33.1)
  - UM ja STM (+vammaisedustaja koordinaatiojärjestelmästä)
2. Koordinaatiojärjestelmä (artikla 33.1)
  - STM:n yhteydessä toimiva vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta (asetus voimaan 1.1.2017) www.vane.to
3. Riippumaton rakenne (valvontajärjestelmä artikla 33.2)
  - Suomen kansallinen ihmisoikeusinstituutio
(Eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta)

www.ihmisoikeuskeskus.fi

www.oikeusasiamies.fi

Vammaissopimuksen toimijoita

Kansallisen ihmisoikeusinstituution erityistehtävä

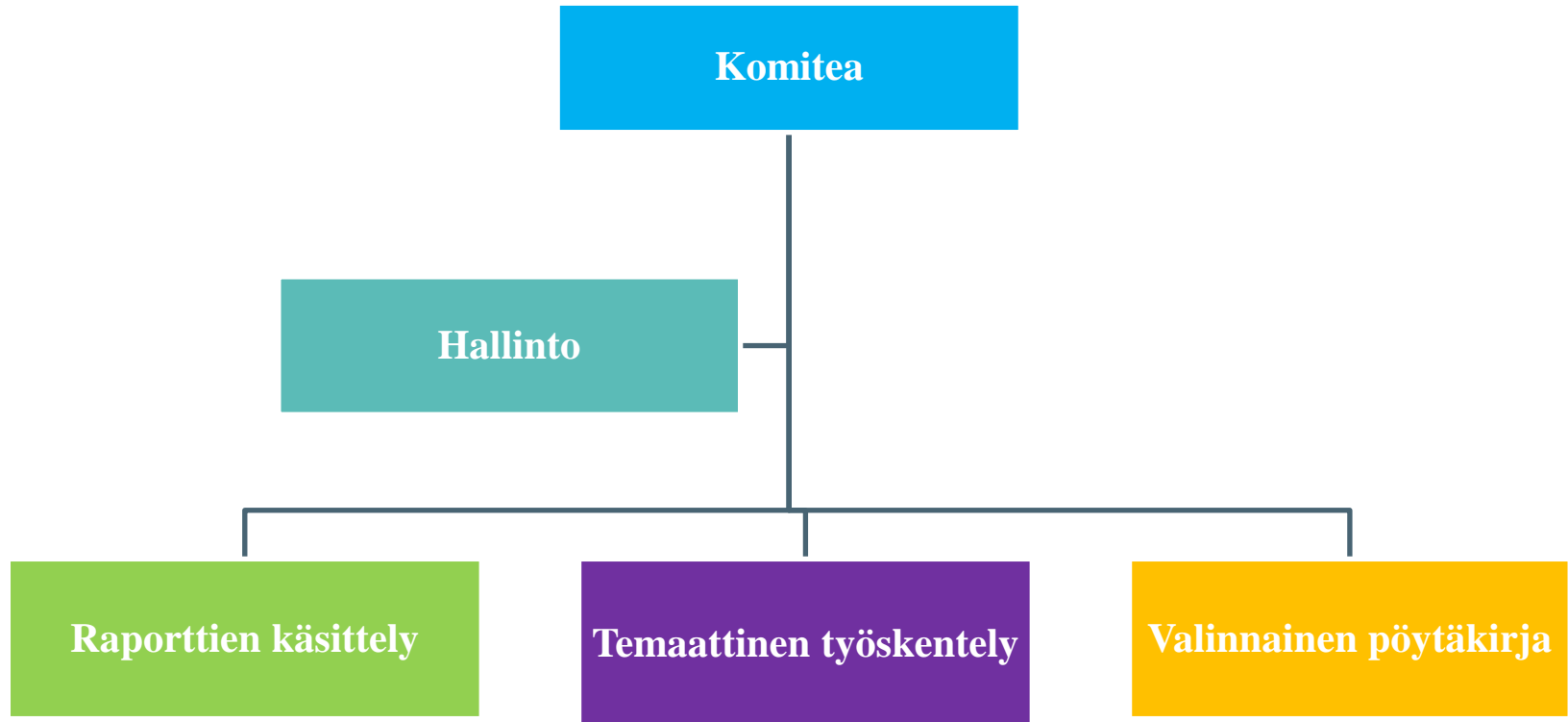
- Tehtävänä edistää, suojella ja seurata yleissopimuksen täytäntöönpanoa.
- Tehtävän toteuttamiseen tarvitaan instituution kaikkia osia, joiden erilaiset tehtävät tukevat toinen toisiaan tavoitteiden saavuttamiseksi.
- Ensiksi vammaisten henkilöiden oikeuksien tehokas toteuttaminen edellyttää mahdollisuutta tutkia yksittäistapauksia ja tehdä tarkastuksia, mitkä kuuluvat oikeusasiamiehen tehtäviin.
- Toiseksi tehtävä edellyttää myös ihmisoikeuskasvatusta, -koulutusta, -tutkimusta ja -tiedotusta, neuvontaa (tietoisuuden lisääminen/asenteet), jotka taas kuuluvat Ihmisoikeuskeskuksen tehtäviin.
- Kolmanneksi tarvitaan eri perus- ja ihmisoikeustoimijoiden yhteistyötä ja vammaisten henkilöiden osallistamista. Näihin puolestaan ihmisoikeusvaltuuskunta ja vammaisten ihmisoikeuskomitea (VIOK) tarjoavat foorumin.

Vammaissopimuksen valinnainen pöytäkirja ja sopimuksen kansainvälinen valvonta

- Sopimuspuolten kokouksessa käsitellään säännöllisesti vammaissopimuksen täytäntöönpanoon liittyviä asioita.
- Täytäntöönpanoa valvoo kansainvälisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea, jolle sopimuspuolet raportoivat määräajoin.
- Valvontaa täydentää valinnainen pöytäkirja, jolla mahdollistetaan yksittäisille henkilöille samoin kuin henkilöryhmille oikeus tehdä vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle valituksia väitetyistä yleissopimuksella tunnustettujen oikeuksien loukkauksista.
- Valinnaisessa pöytäkirjassa määrätään myös komitean aloitteesta tapahtuvasta vakavien ja järjestelmällisten loukkausten tutkintamenettelystä.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea

kaavio OHCHR

Yleiskommentit (General Comments)

- Nro 1: artikla 12, yhdenvertaisuus lain edessä (2014)
- Nro 2: artikla 9, esteettömyys ja saavutettavuus (2014)
- Nro 3: artikla 6, vammaiset naiset ja tytöt (2016)
- Nro 4: artikla 24, oikeus inklusiiviseen opetukseen (2016)
- Nro 5: artikla 19, oikeus itsenäiseen elämään (ei hyväksytty)

Yksilövalitusmenettely

- Komitea antanut 11 ratkaisua (kolmea ei tutkittu, 24 jonossa)
- Kirjallista menettelyä – ei suullista kuulemista
- Komitea ei ole tuomioistuin (itsenäiset asiantuntijat ratkaisevat)
- Valituksilla tiukat tutkimiskriteerit
- Komitea voi esittää näkemyksiä ja antaa suosituksia
- Komitean näkemykset ovat kansainvälisen valvontaelimen kannanottoja vammaissopimuksen artiklojen tulkinnasta
- Komitean suositusten noudattaminen riippuu viime kädessä sopimusvaltioiden poliittisesta tahdosta

Komitea ei ota tutkittavakseen valitusta:

- Jos se koskee sellaista yleissopimuksen sopimuspuolta, joka ei ole tämän pöytäkirjan sopimuspuoli.
- Joka on tehty nimettömänä.
- Jos valituksessa on käytetty väärin valitusoikeutta tai yleissopimuksen määräykset eivät sovellu valitukseen.
- Jos komitea on jo tutkinut saman asian tai sitä on tutkittu tai tutkitaan muussa kansainvälisessä tutkinta- tai ratkaisumenettelyssä.
- Jos kaikkia käytettävissä olevia kotimaisia oikeussuojakeinoja ei ole käytetty. Tätä määräystä ei sovelleta, jos oikeussuojakeinojen soveltaminen on kohtuuttomasti pitkittynyt tai todennäköisesti ei anna tehokasta oikeussuojaa.
- Jos valitus on ilmeisen perusteeton tai sitä ei ole perusteltu riittävästi.
- Jos valituksen kohteena olevat seikat ovat tapahtuneet ennen tämän pöytäkirjan voimaantuloa kyseisen sopimuspuolen osalta, elleivät nämä seikat ole jatkuneet kyseisen ajankohdan jälkeen.

Komitean suositukset ja seuranta

kaavio OHCHR

Vammaisten oikeuksien komitea

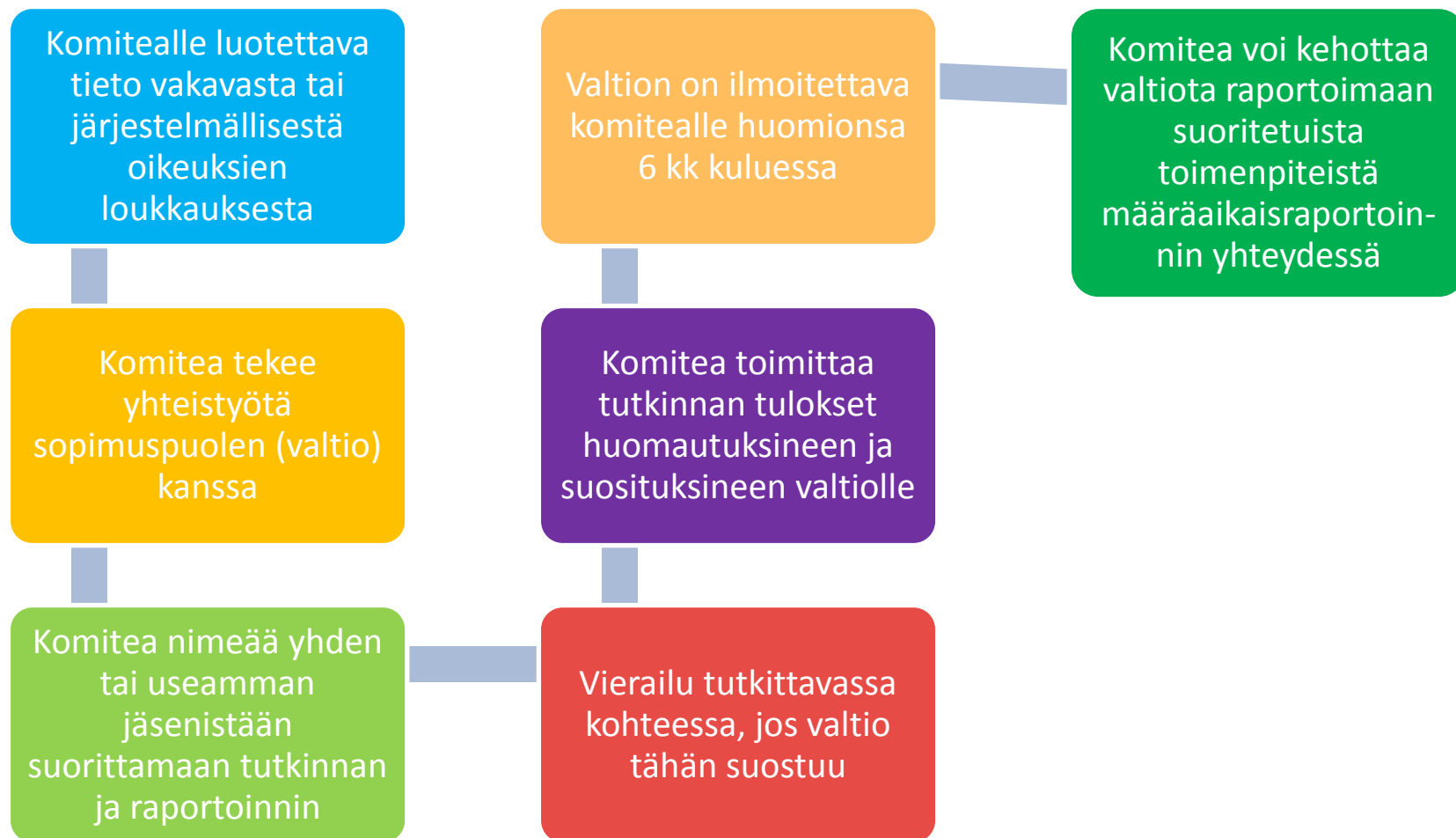
(H.M. v. Ruotsi, valitus nro 3/2011)

- Tapauksessa viranomainen ei ollut myöntänyt vammaiselle henkilölle rakennuslupaa kuntoutusta varten välttämättömän vesiterapia-altaan rakentamista varten, koska se ei soveltunut kunnan maankäyttösuunnitelmaan.
- Komitea katsoi ratkaisussaan, ettei valtio ollut rakennuslupahakemuksen hylätessään ottanut huomioon vammaisen henkilön erityistarpeita YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla, joten viranomaisen tekemä rakennuslupapäätös oli vaikutuksiltaan valittajaa syrjivä.
- Komitea totesi ratkaisunsa perusteluissa, ettei valtio ollut näyttänyt, että poikkeaminen laista aiheuttaisi suhteetonta tai kohtuutonta rasitetta valtiolle.
- Komitea kiinnitti erityistä huomiota siihen valittajan väittämään, että ilman kotona olevaa vesiterapia-allasta, hän voi joutua muuttamaan erityiseen terveydenhuollon laitokseen. Komitea muistutti vammaissopimuksen 19(b) artiklan vaatimuksista ja totesi, että valittajan rakennuslupahakemuksen hylkääminen poisti häneltä mahdollisuuden vesiterapiaan, joka oli tässä tilanteessa ainoa vaihtoehto tukea hänen elämistään ja osallisuuttaan yhteiskunnassa.
- www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx

Apulaisoikeuskanslerin päätös 20.2.2017 (Dnro OKV/1246/1/2016)

- Kantelijan mukaan ympäristöministeriö oli laatimassa rakennuslainsäädännön esteettömyysnormeihin sellaisia uusia säännöksiä, jotka tosiasiassa heikentävät esteettömyyttä.
- Apulaisoikeuskansleri katsoi, ettei ympäristöministeriössä valmisteilla olevan valtioneuvoston asetusluonnoksen pykäläehdotuksissa ja niitä koskevassa perustelumuiustiossa ole riittävästi huomioitu perustuslain eikä vammaissopimuksen asettamia velvoitteita.
  - Esitykseen sisältyvää esteettömyysvaatimusten poistamista ja lieventämistä voidaan pitää ongelmallisena perustuslain kannalta.
  - Ehdotettavan asetuksen säännöksiä tulisi perustella perustuslain ja vammaissopimuksen vaatimuksiin nähden uskottavasti.
- Apulaisoikeuskansleri saattoi arvionsa ympäristöministeriön tietoon otettavaksi huomioon asetuksen jatkovalmistelussa.

Tutkintamenettely

kaavio OHCHR

Oikeusasiamiehen tehtävät ja toimintavalta

- Oikeusasiamiehen tehtävät on määritelty perustuslaissa ja eduskunnan oikeusasiamiehestä annetussa laissa.
- Oikeusasiamies valvoo, että kaikki, jotka hoitavat julkisia tehtäviä noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa
- Kanteluiden tutkinta
- Tutkimukset omasta aloitteesta
- Tarkastukset virastoissa ja laitoksissa, erityisesti vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa sekä puolustusvoimien yksiköissä
- Tehtävänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista (perustuslaki 109 §).

Ihmisoikeussopimukseen perustuvat oikeusasiamiehen erityistehtävät

- YK:n vammaissopimuksen (CRPD) ratifioinnin 10.6.2016 myötä oikeusasiamiehestä tuli osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista Suomessa.
- Ensimmäinen vastaava oikeusasiamiehen erityistehtävä (7.11.2014) perustuu YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaiseen pöytäkirjaan (OPCAT).

Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen ongelmia

- Oikeusasiamiehen havainnot (toimintakertomus 2015):
  - Ongelmat perusoikeuksien rajoittamisessa kehitysvammaisten erityishuollossa
  - Puutteet palvelusuunnitelmien ja erityishuolto-ohjelmien laatimisessa
  - Palvelujen järjestämisen puutteet
  - Viivästykset ja menettelyvirheet päätöksenteossa ja asian käsittelyssä
  - Puutteet esteettömyyden ja saavutettavuuden toteutumisessa
- Muita haasteita/ongelmakohtia:
  - Työllistyminen avoimille työmarkkinoille
  - Koulutuksen yhdenvertaisuus
  - Tietoisuus vammaisuudesta ja oikeuksista / asenneilmapiiri

Kohtuullinen mukautus palvelusuunnitelman laatimisessa (AOAS 27.7.2016 Dnro 233/4/16)

- Kantelija arvosteli palvelusuunnitelman laatimistapaa (oli laadittu käsin kirjoittamalla) ja sitä, ettei palvelusuunnitelmaa oltu laadittu hänen vammansa ja sairautensa (näkövamma) huomioon ottavalla tavalla.
- Apulaisoikeusasiamiehen sijainen totesi, että sosiaali- ja terveystoimen työtapa kirjoittaa asiakkaan palvelusuunnitelma käsin on tässä tapauksessa saattanut vaarantaa kantelijan oikeuden saada tietoja häntä koskevista merkityksellisistä palvelusuunnitelmaan merkityistä seikoista. Asiakkaan oikeuksia paremmin toteuttava tapa olisi ollut antaa kantelijalle palvelusuunnitelma luettavaksi ja tarkastettavaksi muulla hänen vammaisuutensa huomioivalla tavalla.
- Selvityksessä mainittu tietotekninen peruste, mobiilikäytön toimimattomuus, ei ole mitenkään ylittämätön jo ennen kaavailtuja parannuksia ohjelmistoon. Ottaen huomioon nykyään helposti saatavilla olevat erilaiset kannettavat tietokoneet ja päätelaitteet, mukautuksesta ei koituisi kohtuutonta taloudellista tai muunlaista haittaa.
- AOAS totesi vielä yleisesti, että YK:n vammaissopimuksen tarkoittama velvollisuus kohtuullisten mukautusten tekoon saattaa joissain tapauksissa merkitä vammaisen henkilön tiedonsaantioikeuksien turvaamista esimerkiksi arvioimalla yksilöllisesti vammaisen henkilön kohdalla käytettäviä työtapoja sekä tässä tarkoituksessa tiedon saatavuutta.

YK:n vammaissopimus ja valinnainen pöytäkirja tulivat voimaan 10.6.2016

→ sanoista teoiksi

